

do poslednje strani ne more ločiti od forme ter se prepustiti dejanju. — Tolstoj, veliki apostol, vzgojevalec narodov in sociolog dalekosežnih ciljev, ni »jezični« umetnik, on ni »pozêr«, kakor nazivlje Brandes d' Annunzia. On je prevzet od stvari, ki jo pripoveduje, on vlije vso svojo dušo v dejanje, in zato tudi čitatelj že na drugi strani romana pozabi na formo. Tolstoj bi mogel pripisati na koncu svojega romana besede, s katerimi je poslal Multatuli, veliki zagovornik Javancev proti holandskemu nasilju, svojo knjigo »Maks Havelaar« v dežel: »Poreče se morebiti, knjiga je slabo pisana, slog je pomanjkljiv. A glavna stvar je: z Javancem se neusmiljeno ravna!«

Pravijo, da je vtisk »Vstajenja« mračen, da je »Vstajenje« težka knjiga, ki se ti uleže na dušo kakor masivno zidovje sibirskih ječ, »mrtvih domov«. Name ni vplivalo »Vstajenje« prav nič težeče in moreče. Mene je dvignilo, zato ker je dvignilo naše cilje. Iz konfesionalnih, političnih in nacionalnih mej nas dviga v kraje človeštva, ki ne poznajo mej. Tu ne vladajo ti uradniki, ampak genij človeštva. In ta je razlit v vsakomer. Gola, odkrita človeškost vlada tu, ki ne potrebuje nikakega niveliranja. Naslovi in kaste so padli tu s človeštva liki maske, pod katerimi smo igrali bridke komedije. Tu je doma »večno človeško«, in to je tako jasno in umljivo!

Spominu drja. Janka Pajka.

K obletnici njegove smrti.

Spisal Milan Pajk.

edmega novembra mine leto, kar je zatisnil oči slovenski pisatelj, ki si je s svojim delovanjem na slovstvenem polju priboril častno mesto v domači literaturi. Povabilu uredništva sem se rad odzval, da načrtam cenjenim čitateljem »Ljubljanskega Zvona« nekoliko podatkov o svojem očetu.¹⁾ Kdor bode prebiral te vrstice, najde v njih dosti zanimivih črtic iz naše politične in literarne zgodovine jedva pretekle dobe; obenem pa bode spoštoval in cenil moža, ki je navzlic tolikim težkočam neustrašeno deloval in se boril za svoje ideale. —

¹⁾ Obsežen životopis izide v letošnjem »Zborniku Slovenske Matice«.

Dr. Janko Pajk se je bil porodil dne 14. decembra 1837. l. v Št. Pavlu ob Boljski, blizu Celja. Deška leta pa je preživel v Spodnji Poljskavi, blizu Pragerskega na vznožju Pohorja. Tu se je šolal, tu sprejemal prve trajne vtiske mladosti. Gimnazijo je obiskaval v Mariboru, kjer mu je bil voditelj, obenem učitelj in prijatelj Davorin Trstenjak. Ta mož je vplival na Pajka vso poznejšo dobo do svoje smrti. Od l. 1858. do 1862. je bil Pajk na dunajskem vseučilišču slušatelj klasičnega jezikoslovja in slavistike; učitelj mu je bil slavni Miklošič. Med dunajskimi slovenskimi visokošolci je bilo tedaj lepo število odličnih Slovencev, kakor Erjavec, Stritar, Simon in Davorin Jenko. Njim se je pridružil tudi mladi Pajk, ki je v njih navdušenem krogu preživel mnogo lepih ur. Od 1862. do 1864. l. je bil Pajk suplent na goriški gimnaziji, od 1864. do 1867. l. profesor v Kranju. L. 1867. je bil prestavljen na mariborsko gimnazijo, kar je bilo odločilnega pomena za vse njegovo poznejše življenje. V tem mestu se je takrat osredotočevalo politično in literarno delovanje štajerskih Slovencev. Tu je izhajal najodličnejši tedanjih slovenskih časnikov, »Slovenski Narod«, ki ga je urejal najprej Tomšič, pozneje Jurčič. Janko Pajk je bil v kratkem eden najmarljivejših narodnih delavcev v podravskega mestu. Poleg slovstva se je bavil tudi s politiko; zaslovel je posebnost kot odličen govornik na ljudskih shodih.¹⁾ Tak mož ni bil po volji tedanji vladi; prilika se je nudila odstraniti ga, ko so štirje slovenski profesorji mariborske gimnazije l. 1870. podali spomenico do ministrstva za uk in bogočastje, v kateri so nasvetovali ustanovitev posebne slovenske gimnazije v Mariboru. Dve leti pozneje je zavrnilo ministrstvo prošnjo in predstavilo profesorja Šumana in Pajka, slednjega v Novo mesto. Pajk se ni vdal pritisku, ampak je izstopil iz državne službe in prevzel kot delničar »Narodne tiskarne« njeno podružnico v Mariboru, ki je pozneje prešla v njegovo popolno last. Od l. 1874. je tudi urejeval leposlovni list »Zora«. — Razne težkoče s tiskarno so ga napotile, da je l. 1877. zopet vstopil v državno službo; a imenovan je bil v Ried na Gorenjem Avstrijskem, kjer je bil povsem osamljen in ločen od svojih rojakov. Zato se je še isto leto znovič odpovedal državni službi in se vrnil v Maribor. A tu mu je bilo bivanje že zagrenjeno. L. 1878. je nehal z izdajanjem »Zore«, prodal tiskarno in se preselil v Gradec, kjer je poslušal na univerzi filozofska predavanja. Filozofija mu je bila postala edina tolažnica v borbah življenja. Pripravljati se je hotel za

¹⁾ Nekateri teh govorov so ponatisnjeni v J. Pajka »Izbranih spisih« (Maribor 1872).

vseučiliško docenturo. A l. 1879. je zopet vstopil v državno službo; do l. 1887. je bil gimnazijski profesor v Brnu, potem do l. 1899. na Dunaju. Hudo bolan se je lani preselil v Kranj in odtod v Ljubljano, kjer je izdihnil po dolgi bolezni dne 7. novembra dušo svojo. —

Pajkovo literarno delo je bilo zelo mnogostransko. Pajk se je mnogo bavil z jezikoslovjem, četudi ne vselej uspešno. V terminologiji in v raznih jezikoslovnih novotarijah, kakor jih nahajamo sosebno v »Zori«, ni imel sreče, ker je postopal preveč samovoljno. Zaslužno delo pa, s katerim je obogatil slovensko slovstvo, je »Stari rokopis Kranjskega mesta«. ¹⁾ Kot profesor v Kranju je namreč našel slovenske prisežne obrazce iz prve polovice XVI. stoletja, shranjene v mestnem arhivu kranjskem, in tako odkril enega izmed najstarejših spomenikov našega jezika. Hvaležni moramo nadalje biti Pajku, da je kot dober poznavalec srbohrvaščine izdal lično zbirko srbskih narodnih pesmi ²⁾ z dodatkom iz Mažuranićeve »Smrti Smail-Age Čengića; pridejana je majhna srbska slovnica s tolmačem in slovarčkom tujih besed. Ta knjiga se je občinstvu, posebno mladini, zelo prikupila in se je rabila do novejšega časa tudi v šoli.

Jako spretno pero je imel Pajk za spisavanje političnih in poljudno-znanstvenih člankov. Njegovi politični spisi — deloma objavljeni v »Slovenskem Narodu«, deloma govori na političnih shodih — nam kažejo odločnega in neustrašenega boritelja za najidealnejši smoter slovenske politike — zedinjeno Slovenijo. Politika ga je napolnila k proučevanju narodnega gospodarstva; sadove teh študij nahajamo v manjših ekonomičnih člankih poljudne vsebine. ³⁾ Mnogo zaslug si je pridobil s poljudno-znanstvenimi razpravami. Saj je znano, da pospešuje oni, ki zna popularizirati vedo, dostikrat bolj narodno prosveto nego učenjak s strogo-znanstvenimi raziskavami. Največ popularno-znanstvenih člankov iz Pajkovega peresa je raztrošenih po letnikih »Zore«. V umetniškem oziru ni stal ta list tako visoko kakor Stritarjev »Zvon«, nego služil je bolj »Zabavi in pouku« širšega čitajočega občinstva. Tako je objavil Pajk življenjepise znamenitih mož (kakor Kopernika, ⁴⁾ Jungmana ⁵⁾ . .), »opis slovenske zemlje« ⁶⁾ in druge popularne razpravice. Dva podobna članka iz poznejše dobe, ki ju je spisal za družbo sv. Mohorja, sta: »Kaj ljudje na naši zemlji jedo« in »Kako človek na naši zemlji stanuje.« ⁷⁾ Spominu svojega učitelja in prijatelja Trstenjaka pa je posvetil dva

¹⁾ Izvestja marib. gimn. 1870 in Izbr. spisi. — ²⁾ 1. izdaja: Gorica 1865, 2. izdaja: Ljubljana 1881. — ³⁾ Glej Izbr. spise! — ⁴⁾ Zora 1873. — ⁵⁾ istotam. — ⁶⁾ Zora 1877. — ⁷⁾ Koledar dr. sv. Mohorja in Večernice 1886.

lahkotno in mično pisana essaya: »Davorin Trstenjak kot človek«¹⁾ in »Davorin Trstenjak. Doneski k njegovemu životopisu.«²⁾)

Poljudnim razpravam v »Zori« prištevamo še vrsto »razgovorov« in »pisem«, v katerih razpravlja o raznih znamenitih pojavih leposlovja. Tako analizuje »Hamleta« in »Trgovca beneškega«, ocenjuje različne prikazni moderne romantike in opozarja z živimi besedami na krasoto Prešernovih in Preradovićevih poezij. Tako je stopil Pajk tudi na polje estetike, kjer se je pa dostikrat prenaglil. Njegova sodba o Jurčičevem »Tugomeru«³⁾ je bila prerezka, kritika o Gregorčičevih poezijah⁴⁾ ponesrečena, ker se je spuščal v naštevanje raznih malenkostnih hib, pri tem pa prezrl iskrenost čuvstvovanja in pristno-narodno dikcijo, ki jih krasi. Navdušen pristaš klasicizma in romantike ni se mogel ogrevati za rusko realitiko,⁵⁾ s srdom pa so ga napolnili prvi pojavi takozvane »nove struje« med Slovenci. Proti njej je pisal l. 1897. ostre članke v tržaški »Edinosti«. Modernemu naturalizmu je nasprotoval, ker je zahteval v vsej umetnosti strogo нравstveno podlago.⁶⁾ — Kot urednik »Zore« se je neprevidno zapletel v polemiko s Stritarjem. Ta je namreč v »Zvonu« rahlo pokaral jezik, ki so ga pisali nekateri sotrudniki »Zore«. Ta razpor je zelo škodil Pajkovemu ugledu v slovenskih literarnih krogih sosebno, ko se je »pravda o šestomeru«,⁷⁾ poostrena po Levstikovem vplivu, neugodno iztekla za Pajka. — Tako se je političnim borbam pridružila neka brezupnost zaradi literarnih neuspehov, kar je Pajka napotilo, da je l. 1878. ponehal z izdajanjem lista in se preselil v Gradec.

Po tolikih prevarah se ga je lotila resignacija; odpovedal se je politiki in opustil je za nekaj časa tudi pisateljstvo. A njegov živahni duh se ni povsem uklonil nemili usodi, ampak je našel novo torišče: Pajk se je zaletel k filozofiji, kateremu predmetu je bil od slej z vso vnemo vdan do svoje smrti. Z nobeno drugo znanostjo se ni toliko bavil, in ni dvoma, da prekašajo njegova modroslovska dela vse prejšnje slavistične in estetične spise. Med rojaki so ta filozofska raziskavanja malo znana, ker jih je spisal skoro vsa v nemškem jeziku. — Od l. 1880. naprej je priobčil v izvestjih druge nemške gimnazije v Brnu razne filozofske razprave, med katerimi je

¹⁾ Ljublj. Zvon 1894. — ²⁾ Koledar dr. sv. Moh. 1892. — ³⁾ Zora 1876, str. 143., 144. — ⁴⁾ Kres 1882. — ⁵⁾ Zora 1876, str. 78. — ⁶⁾ glej Krasoslovnice črtice (Dom in Svet 1899.) — ⁷⁾ Danes to vprašanje nima več aktualnega pomena, kajti heksameter, ki je primeren bolj starim jezikom nego modernim, je v novejši literaturi že redka prikazen.

najodličnejša njegova disertacija ¹⁾ »Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen« (1886 in 1887). Na Dunaju je nastalo njegovo največje delo »Praktische Philosophie«, ²⁾ v katerem je združil vse svoje modroslovske nazore, kakor so se razvili tekom let, v en samostojen filozofski sistem. Pajk obdeluje v njem etiko, t. j. nauk o pravosti, ki mu pa ni morda teoretična veda, ampak vseskozi praktična, napeljujoča človeka k nraavnemu življenju. Nraavnosti ne išče Pajk samo v človeštvu, ampak v vesoljstvu. Nraavno dobro je vse, kar je primerno naravi in pospešuje mejusobno srečo v njej; nenraavno pa je to, kar se protivi zakonom narave in ne pospešuje sreče v prirodi . . .

V slovenskem jeziku je objavil dve obsežni razpravi: »Dotike prava in nraavstva« ³⁾ ter »O nraavstvenej obvezanosti«. ⁴⁾ V njih dokazuje, da sloni pravo na nraavstvenih zakonih, in da mora pravna kazen dosegati poboljšanje zločinca, ne pa osvete ali povračila.

Vsled dolgoletnega poučevanja na gimnaziji in modroslovskih študij je Pajk tudi premostrival pedagoška vprašanja. L. 1890. je izdal brošuro »Zur Gymnasialreform«, ⁵⁾ v kateri odkriva hibe današnjih gimnazij in nasvetuje korenite izpremembe: Stari jeziki naj se poučujejo po analitični, ne po sintetični metodi; v večji meri naj se bero klasiki, prevajanje iz materinščine na tuje jezike pa naj se omejuje. Čeravno sam filolog, je bil Pajk proti tradicionalnemu predpostavljenu klasičnih jezikov vsem ostalim predmetom.

O mnogovrstnosti Pajkovega samoizobraževanja je pisec teh vrst živa priča. Rajni Pajk je včasih skozi mesece proučeval angleške klasike, drugikrat francoske ali nemške; neko zimo je prebiral vrsto teoloških knjig (kakor Döllingerja, Renana i. dr.), drugikrat je čital antropološka dela i. t. d. V zadnjih dveh letih pred smrtjo se je marljivo učil češčine in prebiral mesečnik »Naše doba« ter Masarykovo sloveče delo »Otázka sociální«, kar ga je napeljalo k poučevanju sociologije. A v tem ga je dohitela smrtna bolezen, ki je prestrigla nit njegovemu marljivemu življenju.

Da bi mu pri opravljanju šolskih dolžnosti preostajalo časa za študije, je živel zelo skromno. Skoro nikdar se ni prikazal v družbi, nikdar — vsaj v poznejših letih ne — ni delal daljših izletov, ni zahajal ne v gledališča ne v koncerte. Tako ravnanje ima marsikake neugodne posledice, kajti učenjak mora ostati v živahni zvezi s vsakdanjim življenjem, da ne zaide na pota »sive teorije« in se ne od-

¹⁾ Rigoroziral je l. 1887. na dunajski univerzi. — ²⁾ Wien 1896. 180 str. — ³⁾ Slovenski Pravnik 1892. — ⁴⁾ istotam 1893. — ⁵⁾ Wien 1890. Pichlers Witwe.

tuji družbi. Vendar o Pajku mora pripoznati vsakdo, ki ga je osebno poznal, da je bil tedaj, kadar je prihajal v družbo, zelo živahen, ljubezniv in vesel.

V vsaki dobi svojega izpremembe polnega življenja se nam kaže dr. Janko Pajk kot mož neomahljivega prepričanja, trden volje in živahnega temperamenta, ki se je vselej, v javnem kakor zasebnem življenju, odlikoval po vedno mladostnem idealizmu. Z onim mladeniškim ognjem, ki je v Mariboru raz govorniški oder vžigal srca poslušalcev, je tudi na stare dni trden veroval v zmago pravice nad silo in v narodovo boljšo bodočnost. Prepričan je bil, da vlada ne mezis -- tega izraza se je navadno posluževal -- v zasebnem življenju kakor v zgodovini narodov, ter da mora resnica zmagati.

Socialni pregled.

Spisal Jožef Armič, učitelj gluhonemih.

III. Zavod za gluhoneme v Ljubljani.

ne 28. oktobra se je otvoril v Ljubljani v Vodmatu nasproti deželne bolnice novi zavod za gluhoneme, ki je prvi čisto slovenski zavod te vrste na Slovenskem. Večina kranjskih gluhonemih se je vzgojevala do sedaj v tujini. V Gorici je sicer na ondodni laško-slovenski gluhonemnici tudi oddelek za slovenske otroke. Na Kranjskem so se poučevale gluhoneme deklice že več let v Šmihelu pri Novem mestu, a le v malem številu.

Ustanovljeni zavod za gluhoneme v Ljubljani je sedaj privaten in podrejen c. kr. deželni vladi. Zidal se je na stroške iz zapuščine rajnega ribniškega dekana Ignacija Holzapfla.¹⁾ Poleg te zapuščine sta še dve drugi ustanovi (Wolfova in Stubenbergova) za gluhoneme, tako da je ves kapital znašal okoli 800.000 K. Poslopje samo je stalo nad 200.000 K. Zidanje poslopja se je pričelo leta 1899. po načrtih in pod vodstvom nadinženerja Böltza. Stavba je krasna in jako pripravno urejena. Ima štiri dele: podzidje (souterrain), pritličje, prvo in drugo nadstropje. V podzidju so gospodarski prostori, obednica, peč za centralno kurjavo in kopališče. V pritličju so šolski prostori. V prvem nadstropju sta dve veliki dvorani, kjer bivajo gojenci izven šolskega časa. Poleg teh dvoran je stanovanje nadzoro-

¹⁾ Rojen v Trziču l. 1799., umrl l. 1868.